

The good fruit-growing industries can be found on the creek soils. If an extension of fruit-growing is wanted, one has to be well acquainted with the nature of the soil and the fitness of the soils for special crops.

At Opheusden soil survey has to supply the basis for the fitness of certain soil-types for arboriculture. The author warns against the lay-out of orchards on basin-soils.

Creek soils with a good silty clay profile of about 3 feet and a heavy bluish clay subsoil are less suitable for the growing of cherries.

24. De snelle toename van het burgerlijk grondgebruik en de belangen van land- en tuinbouw

door Prof. Dr C. H. Edelman

Overdruk uit: „Boer en Tuinder” 18 en 25 Januari en 1 Februari '47

Tengevolge van de voortdurende snelle stijging van het aantal inwoners van ons land — gedurende de laatste halve eeuw is dit aantal verdubbeld — doet zich een zeker tekort aan ruimte voor. In de kringen van land- en tuinbouw kent men de landhonger. Deze bestaat hierin, dat vele boerenzoons een landbouwbedrijf zouden willen beginnen, doch daartoe in ons land geen plaats vinden, want nagenoeg alle beschikbare grond is in gebruik. Gedurende de genoemde periode van een halve eeuw is de oppervlakte aan cultuurgrond door ontginning en door landaanwinning toegenomen, ondanks de aanzienlijke oppervlakte, die jaarlijks voor de bouw van woningen en de aanleg van verkeerswegen, vliegvelden, industrie-terrein enz. voor de landbouw verloren ging.

Zolang er nog sprake was van winst aan cultuurgrond, heeft de landbouwwereld aan de verliezen weinig aandacht besteed en deze hoogstens als een noodzakelijk kwaad beschouwd. Men kan echter gemakkelijk inzien, dat de ontwikkeling van het begin van deze eeuw niet door kan gaan. Met de ontginningen loopt het langzamerhand af. Wel ligt er nog heel wat woeste grond, maar het streven is er op gericht, hiervan het meeste te behouden voor natuurmonumenten en recreatieterreinen, zodat de landbouw deze terreinen niet in gebruik zal kunnen nemen. En de landaanwinning is een langzaam voortschrijdend proces, waarvan gedurende de eerstvolgende eeuwen nog heel wat mag worden verwacht, maar dat op het in de titel gestelde vraagstuk op het ogenblik betrekkelijk weinig invloed kan uitoefenen.

De bedoelde voor de landbouw ongunstige ontwikkeling heeft haar schaduw reeds vooruitgeworpen door de zeer toegenomen belangstelling voor herontginning, waterbeheersing en ruilverkaveling. Dit zijn de ons nog overgebleven technische middelen om de bestaande cultuurgrond in waarde te laten toenemen. Men zou dit

streven een poging tot inwendige kolonisatie kunnen noemen. De regering is voornemens dit streven op alle mogelijke wijzen te bevorderen en zij dient daarmee stellig een algemeen landbouwbelang.

Men heeft in het bovenstaande kunnen zien, dat het langzamerhand uit is met de toename van de oppervlakte van de Nederlandse cultuurgrond, zodat het in het belang van de landbouw is, zich rekenschap te geven van het feit, dat de jaarlijkse verliezen doorgaan.

De diepere oorzaak van al deze verliezen ligt in de reeds meer genoemde snelle uitbreiding van het aantal inwoners van Nederland. Al deze mensen moeten tenslotte toch onderdak hebben en de eisen, die aan de volkshuisvesting worden gesteld, zijn er ook al niet minder op geworden. Vandaar de zonnige, ruime buitenwijken van onze grote steden, die de bewondering van zovele buitenlandse bezoekers opwekken en die het leven in de grote stad aanvaardbaar hebben gemaakt. De talrijke snel groeiende kleinere steden hebben het voorbeeld van hun grote zusters nagevolgd en zo ziet men overal in ons land hetzelfde beeld: uitbreiding van de bebouwde kommen met aantrekkelijke, ruim opgezette woonwijken, die allerlei sociale en hygiënische voordelen hebben, maar waarvan het nadeel, het vergeleken bij vroeger zeer toegenomen grondverlies, op de landbouw rust.

De stad heeft echter ook haar recreatie- en sportterreinen nodig. Iedere stad ontwerpt haar „groene zoom”, een veelal ruime strook grond, die zo mogelijk de stad geheel omsluit en die niet bebouwd wordt. Deze grond behoeft voor de landbouw niet geheel verloren te gaan. Immers, het staat wel aardig, zo'n paar koetjes in de wei. Maar wij slaan een dergelijke landbouw, die meer het karakter van een museum dan van een bedrijf draagt, niet erg hoog aan.

De grootste Nederlandse steden liggen in het lage land en de stedenbouwkundigen streven er dan ook naar, van deze ligging gebruik te maken om de stadsbevolking de gelegenheid te geven, van de watersport te genieten. Terwijl vroegere geslachten zich hebben uitgesloofd om onze plassen en meren droog te leggen, is ten behoeve van de recreatie van Amsterdam reeds een te goeder naam en faam bekend staande polder tot waterplas bestemd en ook in Rotterdam wil men iets dergelijks gaarne ondernemen.

Het zou wat al te gemakkelijk zijn, om tegen al deze dingen zonder meer te gaan ageren. Het moderne leven stelt andere eisen dan het ouderwetse. Men neemt al de genoemde maatregelen heus niet in het belang van de welgestelden. Dezen vinden toch wel hun ontspanning. Het is de talrijke massa van minder bedeelden, die van de verbeterde sociale voorzieningen zal profiteren. Zij kunnen niet ver van de stad wonen en genieten zoals de „rijkdom”, en men moet het op prijs stellen, dat deze eertijds grauwe, in de toekomst wellicht kleurige massa, kans krijgt, gezonder en aangener te leven dan voorheen.

Naar onze mening zou het dan ook onjuist zijn, het streven van de grote steden naar meer ruimte tegen te werken, ook al gaat dit streven ten koste van de landbouw. Wel zullen we in het vervolg zien, dat de landbouw, als slachtoffer van het geheel, bepaalde belangen kan en moet verdedigen. Maar alvorens hierop nader in te gaan, willen wij eerst ons betoog voortzetten.

Naast de stadsuitbreiding vraagt de industrie onze aandacht. Nederland wordt niet tot de sterk geïndustrialiseerde landen gerekend. Ondanks dat is er voor ieders gevoel heel wat industrie in ons land aanwezig, maar het schijnt toch nog heel anders te kunnen en te moeten worden, want de regering wil de economische en sociale vraagstukken van ons land door een krachtige industrialisatie trachten op te lossen. Dit betekent dus een snelle uitbreiding van de oppervlakte van onze industrieterreinen. Deze moeten bereikbaar zijn met allerlei verkeersmiddelen, dus per schip, per vrachtauto en per spoor, zodat de industrialisatie tevens betekent een uitbreiding van het verkeersnet.

Indien industrialisatie in het algemeen belang noodzakelijk wordt geoordeeld, zo zal de landbouw zich moeten neerleggen bij het verlies van wederom duizenden hectaren cultuurgrond, al zal men ook deze aderlating niet behoeven of zelfs mogen ondergaan, zonder op de bres te blijven staan voor bepaalde belangen, die nog nader ter sprake zullen komen.

De nieuwe verkeerswegen, die ons land rijk is geworden, hebben zeer veel landbouwgrond gekost. Wie in Nederland veel per auto reist, weet, dat er nog veel te weinig goede autowegen bestaan. Op de meeste is het autoverkeer gevaarlijk en tijdrovend. Er kan dan ook niet de minste twijfel aan bestaan, of de toekomst zal ons nog talrijke nieuwe autostrada brengen, wederom ten koste van duizenden hectaren cultuurgrond. Dat deze wegen bovendien nog in vele andere opzichten voor de landbouw hinderlijk zijn, is een feit, dat wij hier willen laten rusten.

Behalve autowegen zullen nog tal van secundaire en tertiaire wegen moeten worden aangelegd. De landbouw heeft vooral belang bij deze laatste groep. Het grondverlies, dat de verbetering van het plaatselijk wegennet met zich meebrengt, wordt meer dan goed gemaakt door de voordelen, die de plaatselijke landbouw ervan geniet. Een betere ontsluiting van vele afgelegen terreinen is een belang en geen bezwaar voor de landbouw.

Ook hiervoor geldt, dat nood doet wijken. Nederland kan de voordelen van het luchtverkeer niet missen, zodat het aanleggen van vliegvelden onvermijdelijk is. Een andere vraag is, of men bij deze aanleg wel een juiste gedragslijn heeft gevolgd. De vliegvelden liggen thans betrekkelijk dicht bij de grote steden op een slappe bodem, die alleen met enorme kosten geschikt kan worden gemaakt voor de steeds zwaarder wordende vliegtuigen. Voldoet een vliegveld tenslotte aan de gestelde eisen, dan worden deze weer verzaagd en is het vliegveld weer verouderd.

Onze vliegvelden in het Westen van het land met hun slappe

bodem zijn dan ook in letterlijke en figuurlijke zin bodemloze putten, zodat het verlies aan cultuurgrond in deze gevallen niet is goed gemaakt door de voordelen van een blijvende voorziening op ander gebied.

De vliegvelden zijn door hun ongelukkige ligging ook grote obstakels geworden voor het verkeer te land en zelfs voor de stadsuitbreiding. Men kan de vraag stellen waarom men de vliegvelden niet op de woeste maar vaste zandgronden heeft aangelegd. Daar zouden ze niemand in de weg hebben gelegen en tot in lengte van dagen aan hun bestemming hebben kunnen beantwoorden. Wel liggen deze terreinen verder van de grote steden af dan de tegenwoordige vliegvelden, maar de grote autowegen hadden er toch moeten komen en in het autoverkeer tellen de afstanden, waarom het hier gaat, toch nauwelijks meer mee.

Ook in Engeland is men tot de conclusie gekomen, dat men de aanleg van de vliegvelden destijds verkeerd heeft beoordeeld. Men heeft het vraagstuk oorspronkelijk te klein en te incidenteel bekeken, zodat men tenslotte allerlei kostbare maatregelen weer ongedaan zal moeten maken om een oplossing tot stand te brengen, die voor de eeuwen goed is. Ook de vliegveldenkwesitie mag de landbouw niet onverschillig laten, nu de cultuurgrond zo schaars begint te worden.

Onze opsomming van de burgerlijke oorzaken van het verlies aan cultuurgrond is geenszins volledig geweest, maar wij menen met het bovenstaande te kunnen volstaan om tot de conclusie te kunnen komen, dat de landbouw zal moeten berusten in het toekomstig verlies van omvangrijke terreinen, die nodig zijn voor het leven en werken van volksgenoten, die buiten de landbouw staan en wij willen thans overgaan tot de behandeling van de vraag, welke belangen de landbouwwereld in verband met deze conclusie kan en moet verdedigen.

Daartoe moeten wij eerst vaststellen, dat het voor de land- en tuinbouw in hun geheel niet onverschillig is, welke terreinen verloren gaan. Er zijn gronden, die bij uitstek geschikt zijn voor bepaalde teelten, en waarop de bedrijven naar verhouding zeer goede financiële uitkomsten opleveren. Zeer duidelijke voorbeelden hiervan vindt men in verscheidene tuinbouwgebieden. Zeer bekend zijn b.v. de prima hyacinthengronden, waarvan het areaal beperkt is. Gaat men op dergelijk land woningen bouwen, industrieën stichten, sportvelden of autowegen aanleggen, dan ontnemt men de bloembollentelers blijvend hun meest waardevolle gronden, die onvervangbaar zijn, want er bestaan in ons land nagenoeg geen reserves aan eersterangs-hyacinthenland. De bloembollenteelt in zijn geheel wordt dus door de genoemde burgerlijke maatregelen verzwakt. Wel worden de individuele eigenaars van de onttrokken gronden financieel schadeloos gesteld en soms op zeer voordelige wijze, maar gelijk gezegd, het resultaat is een blijvend verlies aan productiviteit van de bloembollenteelt in haar geheel.

Duidelijk nadelig voor de tuinbouw is ook de uitbreidingspoli-

tiek van Den Haag. Deze grote stad richt haar uitbreiding naar het Westen en heeft reeds grote gedeelten van het Westland, het voornaamste tuinbouwgebied van Nederland, opgeslokt. Wij hebben de bodemgesteldheid van het Westland goed leren kennen, tengevolge van de bodemkartering van dit gebied, die onder leiding van de heer Ir W. J. van Liere door de Stichting voor Bodemkartering is uitgevoerd en die thans nagenoeg voltooid is. Tijdens dit onderzoek is gebleken, dat het Westland een kern heeft van zeer goede gronden, die voor de teelten onder glas buitengewoon geschikt zijn en waarop zeer hoge producties worden verkregen. Echter zijn lang niet alle gronden van dezelfde kwaliteit. Vele bedrijven moeten het met middelmatige gronden stellen, en verkrijgen slechts matige opbrengsten. Weer andere bedrijven liggen op gronden, waarop de gewassen zich op den duur niet behoorlijk ontwikkelen. In het Westland bestaat een nauw verband tussen de kwaliteit van de grond en de opbrengsten van de gewassen. Stelt men b.v. het gemiddelde van de jaarlijkse opbrengst van de druiven op tachtig kg per strekkende roede, zo produceren de beste bedrijven 150 kg en de slechte 50—60 kg per strekkende roede. Men stelle zich eens goed voor, wat dergelijke verschillen aan productiviteit van de gronden voor een zo kostbare cultuur als de teelt onder glas betekenen! Prijzen, waarmede de gemiddelde tuinder nog juist uitkomt, zijn voor de goede bedrijven ruim winstgevend en veroorzaken voor de minder gelukkigen op de slechtste gronden voortdurende verliezen.

Dit betekent, dat de Westlandse bedrijven in de loop der jaren verder zijn uitgebreid dan ten aanzien van de beschikbare zeer goede gronden verantwoord was. Ten dele is deze uitbreiding echter een gevolg geweest van het verloren gaan van eerste kwaliteit land door de stadsuitbreiding van Den Haag, voor welk verlies in het Westland geen gelijkwaardige vervanging te vinden was. Het gevolg van één en ander is geweest, dat het Westland langzamerhand aan economische weerbaarheid heeft ingeboet.

Indien het uitbreidingsplan van Den Haag wordt goedgekeurd en verwezenlijkt, zullen weer tal van prima bedrijven voor het Westland verloren gaan, terwijl het niet meer mogelijk zal zijn, hiervoor in het Westland andere dan zeer middelmatige gronden in gebruik te nemen. Het gevolg zal zijn een voortgaande economische verzwakking van het Westland. Het wil ons voorkomen, dat deze ontwikkeling moet worden voorkomen. De glas-tuinbouw met zijn enorme belangen voor de volkswelvaart, de volksvoeding en de deviezenpositie van ons land, heeft slechts een bescheiden oppervlak nodig. Wordt de cultuur op zeer geschikte gronden bedreven, dan is ze bij normale prijzen zeer winstgevend. Op slechte gronden echter is deze tuinbouw bij normale prijzen noodlijdend en de oorzaak van voortdurende uitgaven en steunmaatregelen van de Overheid. Deze steunmaatregelen mogen sociaal en economisch gezien in een crisistijd noodzakelijk zijn, in normale tijden zouden ze toch overbodig moeten zijn. Trouwens, de tuinder is

meer gebaat bij een goed renderend bedrijf op goede grond, dan met een gesteund bedrijf op slechte gronden. Wij zouden een tuinbouwpolitiek, die de vestiging van de tuinbouw op de daartoe meest geschikte gronden bevorderde, toejuichen. Maar een ontwikkeling, waarbij prima gronden worden verlaten, en slechte in gebruik genomen, achten wij zo onredelijk, dat wij er tegen op menen te moeten komen.

Uit de twee genoemde voorbeelden kan men reeds afleiden, in hoeverre de landbouw moet trachten invloed op de ontwikkeling van het burgerlijk grondverbruik uit te oefenen. Dat dit gebruik in de toekomst in belangrijke mate zal toenemen, is onvermijdelijk. Maar het is voor de landbouw geenszins onverschillig, welke grond moet worden afgestaan. Er ligt in de omgeving van Den Haag genoeg land, dat als weiland in gebruik is, maar dat voor meer intensief gebruik geheel ongeschikt is. Ook deze grond wordt gebruikt en zal node gemist worden, maar het is toch wel duidelijk, dat het verlies van enige honderden hectaren van dergelijk land veel minder ernstige gevolgen voor de land- en tuinbouw in hun geheel heeft, dan het verlies van eenzelfde oppervlakte eersterangs tuinland.

De Directie van de Landbouw en de Landbouworganisaties hebben zich vroeger met dergelijke vragen weinig beziggehouden. Gelijk in het begin van dit artikel uiteengezet is, was daartoe ook niet veel reden. Thans is de toestand veranderd. Wij leven in een andere economie dan voorheen en de landbouw moet thans belangen verdedigen, die vroeger niet als zodanig werden gezien. Het Departement van Landbouw heeft reeds nauw contact met de planologische instanties en de onder de Directie van Grondgebruik en Landbouwherstel ressorterende Dienst voor de Agrarische Plannen heeft reeds maatregelen genomen, die er toe zullen leiden, dat de bodem van de omgeving van de grote steden nauwkeurig gekarteerd wordt, teneinde een goed gefundeerd oordeel te verkrijgen over de kwaliteiten van de gronden, die in aanmerking komen om aan de stadsuitbreidingen ten offer te vallen. Feitelijk zou het noodzakelijk zijn, de uitbreidingsplannen van alle Nederlandse gemeenten, waarvan de bevolking zich uitbreidt, te toetsen op hun bezwaren voor de landbouw, juist nu er in de eerstvolgende jaren zoveel en op zoveel plaatsen moet worden gebouwd. Een snelle ontwikkeling van de bodemkartering van Nederland, die thans in gedeelten aan de Stichting voor Bodemkartering is opgedragen, zou aan deze noodzaak ten halve tegemoet kunnen komen, maar op zeer korte termijn kan een groot aantal gelijktijdig gestelde vragen natuurlijk niet beantwoord worden.

Indien de Landbouworganisaties zich voor de vraag naar het voor de landbouw minst schadelijke verlies aan cultuurgrond meer zouden gaan interesseren en haar machtige politieke invloed daarbij in het geding brengen, zo zouden daarmee grote toekomstige land- en tuinbouwbelangen gediend zijn. Daarbij zouden zij zich niet moeten beperken tot de uitbreidingsplannen van de gemeenten,

maar ook tijdig de plannen voor verkeerswegen in studie moeten nemen, in het algemeen invloed trachten uit te oefenen op het tot stand komen van alle plannen voor burgerlijke werken, die in enigszins belangrijke mate verlies van land- en tuinbouwgrond veroorzaken of in de toekomst zullen veroorzaken.

In het begin van dit artikel hebben wij de noodzaak uiteengezet van het verlies van grote terreinen voor burgerlijke doeleinden en in het tweede deel de wenselijkheid betoogd van stappen van de zijde van de georganiseerde landbouw om de schade voor de landbouwwereld tot een minimum te beperken. Wij willen echter tot slot van dit artikel wijzen op het feit, dat de landbouwwereld met een toekomstige activiteit in de door ons gewenste richting het terrein betreedt van de stedenbouwkunde en de planologie, wetenschappen, die in het verleden voornamelijk door civiele en bouwkundige ingenieurs zijn beoefend, een terrein dus, waarop men zich in het begin enigszins vreemd zal gevoelen. Het zou geheel onjuist zijn te menen, dat de genoemde stedenbouwkundigen en planologen tegenstanders van de landbouw zijn. Zij hebben tot nu toe echter weinig van de landbouwwereld gemerkt en er dan ook weinig rekening mede gehouden. Wanneer de bedoelde autoriteiten echter kennis nemen van goed gefundeerde bezwaren van landbouwzijde, dan blijkt het vaak, dat zij bereid zijn hun plannen aan de gemaakte bezwaren aan te passen.

Intussen is een toestand, waarbij één instantie plannen maakt, die gewijzigd moeten worden naar aanleiding van achteraf ingebrachte bezwaren van andere zijde, geenszins bevredigend. Juister ware, dat de plannen zodanig ontworpen worden, dat de landbouwwereld er geen bezwaren tegen maakt. Dit kan bereikt worden, indien de landbouwinstanties zelf aan de samenstelling van de plannen van de stedenbouwkundigen medewerken. Ook hiernaar kan de landbouwwereld streven.

In een streekplan of ontwikkelingsplan van een bepaald gebied komen allerlei belangen samen. De land- en tuinbouw vormt één groep van belangen, een voorname groep, maar niet de enige. Het is juist de bedoeling van dit soort planologie, dat er orde en lijn gebracht wordt in het grondgebruik en dat niet iedere belangengroep doet, wat ze zelf wil. In de ruimte kan men ieder vrij laten, in de volte niet meer. Door samen te werken met anderen, die aanspraak op grondgebruik maken, kan de landbouw zijn belangen behartigen, zonder ernstige conflicten te veroorzaken, die in strijd zouden zijn met het algemeen belang.

Het behartigen van de belangen van het agrarisch grondgebruik zal veel studie van de werkwijze van de stedenbouwkundigen en planologen noodzakelijk maken, maar wij menen, dat deze moeite door de resultaten zal worden beloond. De landbouwwereld kan recht doen gelden op de beste adviezen, die in Nederland mogelijk zijn. Men heeft dit sinds tientallen jaren vanzelfsprekend gevonden voor tal van technische en later ook voor economische zaken, die de landbouw betreffen en wij achten het slechts een

meegaan met de ontwikkeling van de tijdsomstandigheden, indien de landbouwwereld hetzelfde noodzakelijk zou achten op het gebied van de door ons besproken vraag. De Overheid heeft reeds belangrijke stappen in de bedoelde richting gedaan, maar het zou aan het streven van de ambtelijke instanties zeker ten goede komen, indien ook de georganiseerde landbouw daadwerkelijk belangstelling voor het onderwerp zou tonen. Wij twijfelen niet aan het succes van een dergelijk initiatief.

Summary.

24. The Rapid Increase of the Civil Use of the Soil and the Interests of Agriculture and Horticulture

(In view of its actuality this article, which should belong to vol. II of „Boor en Spade”, was yet inserted in vol. I)

The population in Holland has been doubled in the last half century and the number of people is still increasing every year. This gave rise to a shortage of arable land. The increase of arable land by reclaiming old lands and opening up of new lands does not keep pace with the demand.

The construction of houses, roads, airports and the demand for industry-grounds etc., gives a great loss of arable land each year.

Reclaiming anew, better drainage and re-allotment are the only ways to increase the value of arable land. The towns are extending quickly and are demanding a great deal of arable lands. There is nothing to be done against it, but the interests of the agriculture must be taken in to account. The best available lands have to be for agriculture and especially horticulture. The acreage, suited for our bulb-growing industry is very limited. An extension of it is hardly possible, because there is no more suited ground available. So these grounds may not be used for other purposes, because this would mean a lasting loss for our social system. The author points out in connection herewith that the extension-plans of The Hague threaten our most excellent horticultural area, the Westland. The first-class soils there have to remain available for our horticulture. In order to know where the possibilities can be found, the soil around the large towns must be surveyed. The soil-scientist, the town-planning architect and the planner must co-operate in order to come to a satisfactory result. This is the aim in Holland nowadays.